

Bertha Zoltán

A Magyar Kultúra Napján Tokajban

A Tokaji Írótabor és a Magyar Írószövetség nevében szeretettel köszöntöm én is a kedves egybegyűlt közönséget ezen a szent napon, amely nemzeti imádságunk, a *Himnusz* 1823-as – 1823. január 22-i – születésének, kéziratos véglegesítésének az emlékünnepe. Közösségi létezésünk megtartó szellemét erősíti bennünk ez a szakrális fohász, Kölcsey Ferenc remekműve, amely örökérvényűen igazolja nemzet és kultúra egymást feltételező összetartozását. Nemzet nélkül nincs kulturális teremtőmunka, mert a tárgyi és szellemi alkotások megbecsülését és továbbhagyományozását csakis a nyelvi-történelmi közösségben együtt élő emberek – népek és nemzetek – képesek kiteljesíteni. És viszont: nemzet sem képzelhető el az egymás iránti jóakaratot és szeretetet sugárzó kultúra nélkül. Himnuszunkban csodálatosan szétbogozhatatlanul forrad össze hit, erkölcs, kultúra és nemzet. „Isten, áldd meg a magyart” – mondjuk és énekeljük és imádkozzuk, áldáskérő reménnyel, felemelt szívvel, bünvallást és bizakodást ötvöző méltósággal. A fentiekhez, az égiekhez fordul egy balsorsot réges-régóta hordozó nép, annak minden tagja és szószólója, s a feloldozásért könyörögve áhítja a víg esztendőt, a szebb jövőt. Mert Kölcsey, a reformkor és minden igaz magyar azelőtt és azóta is tudta és tudja: a földi világ önmagát önmagában nem válthatja meg. Törekedhet a jóra, minden erőfeszítést vállalni kell ezért, de a megoldás, az eredmény nem tőle, hanem a természetfölötti segítségtől ered. Sem születésünk, sem halálunk nem a mi kezünkben van; személyesen, egyen-egyenként nem a mi akaratunk szerint jöttünk a világra, derültünk létre, s nem is aszerint hagyjuk el azt; sorsunkat nem választjuk vagy válogathatjuk. És egyszóval: nem mi teremtettük a világegyetemet. Ezért ha élni szándékozunk benne és emberi közösségként fennmaradni az időben, emberentúli támaszra és fogódzóra van szükségünk. Az emberi lényegyet kutató mai humán tudományos gondolkodás szerint is az emberi, etnikai és nemzeti megmaradás legfőbb feltétele és elengedhetetlen alapja a vallási beállítottság – fogalmazza legújabbban is a világhírű német kultúrantropológus, Jan Assmann. De Németh László szerint is „minden kultúra külön hangulat, állapot, mely színét, iramát minden életmegnyilvánulásba belekeveri. Ennek az állapotnak legmélyebb megnyilatkozása a vallásos érzés.” És Hamvas Béla is így állítja: „A vallás minden lét legmélyebb pontja: az élet transzcendens csúcса, amiből az élet értelme fakad, célja, szépsége, gazdagsága”.

Természetesen nem a leszűkítő, hanem a legtávlatosabb, legegységesebb értelemben vett vallásos humán kultúra ez. De a legkiválóbb magyar népi írók egyike, azok társa, akik a huszadik század negyvenes éveiben a Tokaj melletti kis faluba,

Tiszaladányba is ellátogattak, és összejöveteleket tartottak, s így mintegy megalapították vagy megelőlegezték a mai, a hetvenes évek legelejétől induló, tehát immár több mint négy évtizede fennálló és tevékenyen működő Tokaji Írótabort (s ezt a faluban szép emlékhely, emlékfal is megőrökíti), szóval az ide nem messziről, csak Balmazújvárosból (ahogy ő mondta: a „Hortobágy mellyékéről”) származó Veres Péter, ugyanakkoriban, 1943-ban a nevezetes balatonszárszói értelmiségi találkozót is ezekkel az elnöki zárszavakkal fejezte be: „*Megmaradni*. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő.”

Igen, így gondolta ezt Kölcsey Ferenc is. A hit fontosabb történelemformáló erő, mint például az anyagi gazdagság, az álságos és talmi érdekek. Ezért fordul a *Himnusz* is a legelső szavával Istenhez. És bár ma úgy értjük, hogy jókedvet, bőséget kér tőle a magyarság számára, de érdekes legfrissebb nyelvtörténeti kutatások szerint eredetileg az, hogy „áldd meg a magyart / Jó kedvvel, bőséggel”, nem vagy nemcsak ezt jelentette: hanem hogy maga az áldás fakadjon az Úr bőséges jókedvéből. A mód, hogy bőségesen és jókedvűen áldd meg, Istenünk, a magyart – ez a pontos jelentés, s nem az a tárgyi következmény, hogy csupán számunkra való jókedvet és bőséget (főleg nem pusztán anyagi bőséget) adományozva. Az elsődleges tehát: az istenperspektíva, s csak utána, amit ajándékként mi kapunk. Persze a minden jóra, így a mindenféle értékekben való bővelkedésre irányuló vágyakozás sem ítélandó el, azaz megtarthatjuk a felemelő többértelműségben rejlő bizodalunkat is – a mindenféle értékgyarapodásunkat illetően.

Mert az is olyannyira sokszínű és sokrétű, ahogyan a költő a magyar história zivataros századait összegzi, amilyen lényegre törő katartikus művészséggel fejezi ki egy nemzet boldogtalanságának és boldoguláskívánalmának mérhetetlen mélységeit és magasságait. Amiképpen a régi magyar líra, a közköltészet és a magas irodalom, a vallásos népének és a klasszikus poézis hatalmas értéktartományait bejárva (a népdaloktól, Balassitól a kesergő kuruc nótáig és tovább tehát) és azok hangulatát visszaidézve alkotja meg a kortalanul csengő, időtlen érvénynyel hangzó veretes versmondásokat – a népi-nemzeti és a keresztény magyar kultúra legmélyebb szféráiból merítve még a rímeket is: „Bal sors akit régen tép” – „Megbűnhötte már e nép”. S mivel a költemény műfaja a himnikus imádság, ezért elementáris erejűek a biblikus utalások és képzettársítások is. Például hogy védelmet kapjunk ellenségeinkkel szemben. „Áldott leszesz bejöttödben, és áldott leszesz kimentedben”; „Az Úr megszalasztja előtted a te ellenségeidet, akik reád támadnak”; „hét úton futnak előled” – olvassuk Mózes V. könyvében, az áldások ígéretének hosszú sorában. A felénk nyújtott védő kar abszolút biztosíték; Pál apostol szavaival: „Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk?” (Róm. 8:31.) De vonatkozhat ide a 35. zsoltár kezdete is: „Perelj, Uram, perlőimmal, harcolj én ellensé-

gimmel”. Az ilyen segélykérés még a Rákóczi-nótából is ismerős: „Nézz reánk Úr! A mennyből, / Ments meg, kérünk, minket ily csúf / Ellenségtül!” S a várakozás, hogy kegyelmi víg esztendőt nyerhessünk, az pedig Ézsaiás próféta és maga Jézus Krisztus ígérete szerint is való: „Hirdetem az Úrnak kedves esztendejét”. És így tovább, sorról sorra sűrűsödik a versben minden lényeges vonatkozásban az, ami számunkra életet, örömet, épséges lelki folytonosságot jelenthet minden időben. A szólásmondásos magyar jókívánság szerint is „bort, búzát, békességet” remélünk. (Nyilván, merthogy Krisztus értünk vállalt passiójára szintén kenyérrel és borral emlékezünk.) S ebből a magasztosságból és újjászülő, feltámadásos boldogságból jutott is nekünk a régi évszázadokban: „Értünk Kúnság mezein / Ért kalászt lengettél, / Tokaj szőlővesszein / Nektárt csepegtettél.” De bűneink és a történelmi hányattatások miatt most már az isteni szánalom és irgalom is legfeljebb enyhületet adhatna a tengernyi kínok közepette. S mégis, kegyelmi ajándékként azért talán fényhozó megújulást is (a fény születése, a kibontakozó csillagászati év is ekkortájt kezdődik), hogy már a földön megérezhessünk valamit a mennyei örömeiből. Tokaj vidéke, a Hegyalja igazán alkalmas erre. De a tágabb környék is, közte Szatmár, benne Szatmárcseke, ahol a költő megírta halhatatlan költeményét. A ma is ősi időkre emlékeztető temetői csónakos fejfák mellett, s ahol a Kölcsey-emlékszobában a szülőföldet bemutató kép alatt ezt az idézetet találjuk: „Boldog, kinek szép hont adának a sors örök törvényei.” Bizony, életerővel, életvidámsággal jöttek honfoglaló őseink is ezekre a tájakra. A honfoglalók Anonymus szerint is „kimondhatatlanul megszerették” ezt a földet. Móricz Zsigmond a Hegyalja folyójáról, az ide kanyargó Bodrogról pedig azt írta, hogy „öt folyó összeszakadásából veszi eredetét: csupa ősmagyar vezéri nevek: Ung, Ondava, Laborc, Latorca és Tapoly. Mintha a honalapítók első dolga lett volna a Bodrog ősananyáit megkeresztelni. De ez a folyó mintha valósággal szimbóluma lenne az ezer évnek: ezt az egyesített ősmagyar szellemet hozza”. Megilletődve állhatunk meg éppen itt Tokajban is tehát ezen a lélekemelő napon, de a hajdani és a reménybeli vidámsággal is töltekezve. Az olyanfélével, mint amilyenek kedves és jókedvet árasztó kuruckori énekekben kapnak hangot – még ha veszedelmekkel szembenézve, bajvívó szenvedélyt felfokozva is, s hol bánatos-siralmas jankiáltásokkal, hol fel-felcsillanó játékossággal és pajkossággal üzenik az emberi ember alapérzéseit. Az egyikben ugyan még „kiált Tokaj vára, jajgat Patak vára” a szenvedésektől, de egy másik verses krónika már ilyen kedélyesen meséli: „Löknél áltokelek, megyek Tokaj felé, / Keresztúrban szállok bíró háza mellé, / Estvére ballagok én fel Liszka felé, / Ott háltam, és reggel mentem Bénye felé. // Itt az jó borokkal katanáson élek, / Régéc puszta vára alatt elléptetek, / Göncruszkára hálni, vacsorára megyek, / Hernádon egy vendégfogadónál kelek.”

Tájakat, régiókat, magyar falvakat és városokat az egész Kárpát-medencében, a

határon belüli és a határokon túlra szakított kisebbségi vagy szórványmagyarságot, a diaszpórában élőket is összekötő egyetemes magyar szellemiséggel tekintünk hát megtartó igéinkre, a *Himnuszra* és minden más régi és új csodájára az elapadhatatlan magyar kultúrának. Mindenre, ami nem csak élni segít, de az örök humánus minőségét is emeli. Mert „az ember természete szerint hűséges és ünneplő lény. Hű lelke hangjához s ünnepre kész a világvilágosságokkal szemben. (...) A kultúra addig nagy és egészséges, amíg kötni és emelni képes a hű és ünnep-szomjas embert”; a nemzet „addig igazi közösség, amíg *egy* kultúrában él, *egy* hűséggel és *egy* ünneppreddel összefűzött egyének közös egyénisége” – összegezte Németh László is. Hogy szülőhazánk gyökeres szeretete kössön, az örök szellemi értékek igazsága pedig emeljen a bennünk és a fölöttünk lakozó örök értékekhez.

Egy biztosan sokak által is személyesen ismert kortárs költőnk, a Mátészalkán élő Oláh András Kölcseyre és jellegzetes versmotívumaira asszociálós szonettjét idézném még: „ma roskatag őszöreg fák / orgonáján játszik a szél / a rőt homok arcunkba vág / s gyászleplebe csavar az éj // gögös árkádok romjai / közt egy vándor pihenni tér / arcának izzó árcai / kérdezik: merengni mit ér // barátja mérföldes magány / a jégcsillag szívébe szúr: / komországunk kőpamlagán // véres csík a Tisza s a Túr / – s bántanak vele bár ebül / szent hona – hiszi – fényre derül” (*Kölcsey*).

Ezt kívánom végezetül én is jó szívvel, s a Tokajban évenként, nyaranként táborozó írók sokasága is: fényre derülő hazát, mindannyiunknak áldást és tisztánlátást is himnuszunk, egész nemzeti kultúránk és az örök magyar szellem ragyogó fényeinel!

Köszönöm szépen!

(Elhangzott Tokajban, a Tokaji Kulturális és Konferenciaközpont ünnepségén, 2015. január 22-én)